

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะกล่าวถึง วัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 9
2. เพื่อศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในโรงเรียน สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 9

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 9 ในปีการศึกษา 2529 จำนวนทั้งสิ้น 66 โรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยการให้ข้อมูลจำนวน 323 คน จำนวนตามขนาดโรงเรียน ได้ดังนี้

1.1 โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ จำนวน 35 โรงเรียน ประกอบด้วยการให้ข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 187 คน จำแนกเป็นผู้บริหาร จำนวน 105 คน ครูผู้สอน จำนวน 82 คน

1.2 โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง จำนวน 31 โรงเรียน ประกอบด้วยการให้ข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 136 คน จำแนกเป็นผู้บริหาร จำนวน 93 คน ครูผู้สอน จำนวน 43 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น มี 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เป็นแบบสอบถามสำหรับผู้บริหาร ฉบับที่ 2 เป็นแบบสอบถามสำหรับครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา แบบสอบถามทั้ง 2 ฉบับ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับสภาพการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และตอนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับปัญหาการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ และแบบปลายเปิด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเองบางส่วน และที่เหลือส่งไปทางไปรษณีย์ และให้ผู้ตอบส่งกลับคืนมาทางไปรษณีย์ ใช้แบบสอบถามที่สมบูรณ์คืนมาทั้งสิ้น 273 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 84.52 ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด จำแนกเป็นแบบสอบถามของผู้บริหาร จำนวน 172 ฉบับ และแบบสอบถามของครูผู้สอน จำนวน 101 ฉบับ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม สภาพการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และปัญหาการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา โดยใช้ค่าร้อยละ

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม สรุปได้ดังนี้

1.1 ผู้บริหารที่ตอบแบบสอบถาม ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 31-40 ปี เป็นส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด วุฒิทางการศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี วิชาเอก สังคมศึกษามากที่สุด ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางพระพุทธศาสนา ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงานระหว่าง 11-15 ปี ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่มีประสบการณ์

การทำงานระหว่าง 6-10 ปี ประสิทธิภาพในการปฏิบัติธรรม ผู้บริหารในโรงเรียน ทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ตั้งใจทำคนเป็นตัวอย่างที่ดี และโรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่เคยเป็น สถานที่ฝึกอบรม/ประชุมปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา

1.2 ครูผู้สอนที่ขอบแบบสอบถามในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ และ ขนาดกลาง ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31-40 ปี ในขนาดกลางส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21-30 ปี ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาดนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด วุฒิต่างการศึกษาส่วนใหญ่จบปริญญาตรีมีวิชาเอกสังคมศึกษามากที่สุด ครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิต่างพระพุทธศาสนา มีจำนวนการสอนต่อสัปดาห์ ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 16-20 คาบ ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่สอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยมีจำนวนคาบที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาต่อสัปดาห์ เป็นจำนวน 5 คาบ มากที่สุด ในขนาดกลาง ครูผู้สอนส่วนใหญ่สอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยมีจำนวนคาบสอนต่อสัปดาห์ 4 คาบ และ 5 คาบ มากที่สุด สำหรับการสอนรายวิชาอื่น ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่มีการสอนรายวิชาอื่นอีก โดยมากเป็นกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ส่วนประสิทธิภาพในการสอนวิชาศีลธรรม/วิชาพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่มีประสิทธิภาพสอนระหว่าง 3-5 ปี ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่มีประสิทธิภาพสอนระหว่าง 1-2 ปี ประสิทธิภาพในการปฏิบัติธรรม ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ตั้งใจทำคนเป็นตัวอย่างที่ดี ประสิทธิภาพในการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ของครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่เคยฝึกอบรม เป็นจำนวนหนึ่งครั้ง มากที่สุด ผู้ที่ฝึกอบรม ส่วนใหญ่เป็นศึกษานิเทศก์เขตการศึกษา 9 เรื่องที่อบรม คือ หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยจัดในเขตการศึกษา 9 มีจำนวนการอบรมมากที่สุด คือ 3 วัน ในขนาดกลาง ครูผู้สอนส่วนใหญ่ยังไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม ความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ต้องการฝึกอบรมด้านวิธีสอน

2. สภาพการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ตามการปฏิบัติจริงของผู้บริหาร และครูผู้สอน สรุปได้ดังนี้

2.1 คำนการเตรียมบุคลากร

ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลาง ส่วนใหญ่มีการสำรวจความพร้อมของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน วิธีการสำรวจโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ใช้วิธีสอบถามหัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา และผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ รองลงมา คือ ประชุมปรึกษาหารือกับครู ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่ใช้วิธีประชุมปรึกษาหารือกับครู รองลงมา คือ สอบถามหัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา และผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ สำหรับการเตรียมครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อให้เข้าใจหลักสูตร ผู้บริหารในโรงเรียนมัธยมทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่มีการเตรียมครูผู้สอน วิธีการเตรียมส่วนใหญ่ คือ ส่งครูเข้ารับการฝึกอบรมตามหน่วยงาน หรือหน่วยราชการต่าง ๆ ที่จัด รองลงมา คือ โรงเรียนจัดบริการเอกสารหลักสูตรให้ครูศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ส่วนน้อย คือ โรงเรียนจัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับหลักสูตร

ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลาง ทอมว่า ส่วนใหญ่ได้รับการสำรวจความพร้อมก่อนสอนวิชาพระพุทธศาสนา วิธีการสำรวจส่วนใหญ่ คือ ประชุมปรึกษาหารือกับครู และสอบถามหัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษาและผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ ส่วนน้อย คือ ใช้แบบสอบถามครู ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ได้รับการเตรียมความพร้อม ด้วยวิธีการส่งครูเข้ารับการฝึกอบรมตามหน่วยงาน หรือหน่วยราชการต่าง ๆ ที่จัดเป็นส่วนใหญ่ รองลงมา คือ โรงเรียนจัดบริการเอกสารหลักสูตรให้ครูศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

2.2 คำนการจักครูเข้าสอน

ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ทอมว่า ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ คือ ครูหมวดวิชาสังคมศึกษา รองลงมา คือ วิทยากรพิเศษ ส่วนวิธีการจักครูเข้าสอนประจำ ส่วนใหญ่จักครูที่มีความรู้และทักษะในการสอนพุทธศาสนา รองลงมา คือ จักเข้าสอนตามความสนใจและสมัครใจ สำหรับความเพียงพอของครูผู้สอนผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ ทอมว่า ยังไม่เพียงพอ แก้ไขปัญหาด้วยการส่งบุคลากรเข้ารับการฝึกอบรม และเชิญวิทยากรจากภายนอกมาสอน

ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ทอมว่า ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ คือ ครูหมวดวิชาสังคมศึกษา รองลงมา คือ พระภิกษุ วิธีการจัดครูเข้าสอน ส่วนใหญ่จัดผู้ที่มีความรู้และทักษะในการสอนพระพุทธศาสนา รองลงมา คือ จัดเข้าสอนตามความสนใจและสมัครใจ สำหรับความเพียงพอของครูผู้สอน ส่วนใหญ่ทอมว่า ยังไม่เพียงพอ แก้ไขปัญหาด้วยการส่งบุคลากร เข้ารับการฝึกอบรมและเชิญวิทยากรจากภายนอกมาสอน

2.3 ด้านการบริหารหลักสูตรภายในโรงเรียน

ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ทอมว่า เอกสารประกอบหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่โรงเรียนจัดทำด้วยการรับจากหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง รองลงมา คือ จัดซื้อเพิ่มเติม เอกสารประกอบหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาที่โรงเรียนจัดให้ครูผู้สอน ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่จัดหลักสูตร (แม่บท) ให้ รองลงมา คือ หนังสือแบบเรียน ในขนาดกลางส่วนใหญ่จัดทำหนังสือแบบเรียนให้ รองลงมา คือ หลักสูตร (แม่บท) ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่มีการสำรวจสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน วิธีการสำรวจสื่อการเรียนการสอน ในโรงเรียนขนาดใหญ่ ผู้บริหารส่วนใหญ่ให้ครูผู้สอนสำรวจ รองลงมา คือ ให้หัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษาสำรวจ ในขนาดกลางผู้บริหารส่วนใหญ่ให้หัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษาสำรวจ รองลงมา คือ ให้ครูผู้สอนสำรวจรายละเอียดการสำรวจสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่พิจารณาสำรวจความสอดคล้องกับเนื้อหาวิชา รองลงมา คือ ความเหมาะสมกับผู้เรียน ส่วนน้อยคือ ปริมาณสำหรับการจัดบริการสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ให้ความสะดวกในการนำสื่อการเรียนการสอนไปใช้ ส่วนการสนับสนุนและส่งเสริมให้ผลิตสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่สนับสนุนค่านงบประมาณ และให้ความสะดวกในการเบิกจ่ายวัสดุต่าง ๆ การบริการห้องสมุดในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ แนะนำครูใช้ห้องสมุดโรงเรียนให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน รองลงมา ในขนาดใหญ่ ผู้บริหารจัดสำรวจความต้องการใช้หนังสือทางพระพุทธศาสนา และจัด

ห้องสมุดธรรมศึกษาหรือห้องสมุดจริยศึกษา ในขนาดกลาง รองลงมา คือ ผู้บริหารแนะนำ
 ครูในการเลือกหนังสือทางพระพุทธศาสนาเข้าห้องสมุด และจัดสำรวจความคองการใช้
 หนังสือทางพระพุทธศาสนาเข้าห้องสมุด ความเพียงพอของหนังสือทางพระพุทธศาสนาใน
 ห้องสมุดโรงเรียน ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ ทพบว่า ยังไม่เพียงพอ
 สำหรับสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนทั้งสองขนาด
 ส่วนใหญ่มีการใช้ห้องเรียนธรรมดา รองลงมา คือ ห้องจริยธรรม สถานที่ใช้ในการจัด
 สถานที่ใช้ในการเรียนการสอน ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสอง ขนาด ส่วนใหญ่จัดให้สอดคล้อง
 กับจุดประสงค์ของวิชา รองลงมาในโรงเรียนขนาดใหญ่ คือ จัดให้สอดคล้องกับลักษณะ
 เนื้อหาวิชา จัดบรรยากาศให้เหมาะสมกับการเรียน และจัดให้เป็นระเบียบ สะอาด และ
 อากาศถ่ายเท ในขนาดกลาง รองลงมา คือ จัดให้สอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาวิชา
 จัดให้เหมาะสมกับผู้เรียน และจัดบรรยากาศให้เหมาะสมกับการเรียน สำหรับสภาพความ
 เป็นจริงของสถานที่ใช้ในการเรียนการสอน ในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ มีความ
 เป็นระเบียบ สะอาด และอากาศถ่ายเท รองลงมาในโรงเรียนขนาดใหญ่ คือ มีความ
 เหมาะสมกับผู้เรียนและมีบรรยากาศเหมาะสมกับการเรียน ในขนาดกลาง รองลงมา คือ
 มีบรรยากาศเหมาะสมกับการเรียน และมีความเหมาะสมกับผู้เรียน สภาพความเป็นจริง
 ที่น้อยในโรงเรียนทั้งสองขนาด คือ มีความสอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาวิชา

ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ทพบว่า เอกสาร
 ประกอบหลักสูตรที่มีในโรงเรียนส่วนใหญ่ คือ หนังสือแบบเรียน รองลงมา คือ หลักสูตร(แม่บท)
 แผนการสอนจากกรมสามัญศึกษา และกรมวิชาการ และคู่มือประกอบการสอน ความเพียงพอ
 ของวัสดุอุปกรณ์การสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ ทพบว่า ยังไม่เพียงพอ
 และจัดแก้ไขโดยจัดทำเองเป็นส่วนใหญ่ สภาพของอุปกรณ์การสอนส่วนใหญ่มีสภาพใช้การ
 ได้ดี ในค่านการบริการสื่อการเรียนการสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่
 ได้รับความสะดวกในการนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้ รองลงมา ในโรงเรียนขนาดใหญ่
 คือ จัดศูนย์บริการสื่อการเรียนการสอน ในขนาดกลาง รองลงมา คือ ได้รับความประจุม-
 ปฏิบัติการเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังพบว่า ใน
 โรงเรียนทั้งสองขนาด ครูผู้สอนยังไม่ได้รับการบริการในค่านนี้ การสนับสนุนและส่งเสริม
 ให้ผลิตสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่
 ได้รับความสนับสนุนค่านงบประมาณ ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจัดหาวัสดุอุปกรณ์

ในการผลิตสื่อการเรียนการสอน การบริการค้ำห้องสมุด ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ได้รับการจัดหาหนังสือประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ยังไม่เพียงพอ รองลงมา คือ ได้รับความจัดหาหนังสือห้องสมุดธรรมศึกษา/จริยศึกษา ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่ได้รับความจัดหาห้องสมุดธรรมศึกษา/จริยศึกษา และได้รับการจัดหาหนังสือประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ยังไม่เพียงพอ สำหรับสถานที่ใช้ในการเรียนการสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลาง ส่วนใหญ่จัดสอนในห้องเรียนธรรมดา รองลงมา คือ ห้องจริยธรรม ส่วนความเพียงพอของสถานที่ใช้ในการเรียนการสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ทอมว่า เพียงพอ สำหรับความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะวิชาของสถานที่ใช้ในการเรียนการสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ ทอมว่า มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะวิชา ส่วนน้อยพบว่า ยังไม่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะวิชา เนื่องจากเป็นห้องเรียนธรรมดา ฝึกปฏิบัติไม่ได้ และมีเสียงกังวาทวน

2.4 คำนการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร

ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ทอมว่า นิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ คือ หัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา รองลงมา คือ ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ สำหรับวิธีการนิเทศผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาดส่วนใหญ่ คือ ประชุมชี้แจง รองลงมา คือ ให้คำแนะนำและให้ศึกษาเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ส่วนน้อย คือ สานิตการสอน ส่วนการติดตามผลการใช้หลักสูตร ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่จัดตรวจสอบแผนการสอน/บันทึกการสอน รองลงมา คือ จัดตรวจสอบแบบบันทึกประเมินผลการเรียน ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่จัดตรวจสอบแบบบันทึกประเมินผลการเรียน รองลงมา คือ จัดตรวจสอบ แผนการสอน/บันทึกการสอน ส่วนน้อย ในโรงเรียนทั้งสองขนาด คือ จัดตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดผลก่อนนำไปใช้ ส่วนวิธีอื่น ๆ มีสังเกตในการเข้าร่วมกิจกรรมและติดตามสอบถามจากนักเรียน สำหรับการสนับสนุนให้ครูผู้สอนได้เพิ่มพูนทักษะความรู้ ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่สนับสนุนให้ไปอบรม/ศึกษาดูงาน รองลงมา คือ จัดหาหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เอกสารทางวิชาการใหม่ ๆ ให้อ่านศึกษา ส่วนน้อย คือ จัดให้มีการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้และมีอาหารระหว่างครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนการสนับสนุนให้-

กำลังใจครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนค่านงงบประมาณในการจัดกิจกรรม รองลงมา คือ ให้ค่าปรึกษาแนะนำ ส่วนน้อย คือ ให้ความดีความชอบประจำปี

ครูผู้สอน ในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ทอมว่า ผู้นิเทศ และติดตามผลการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ คือ หัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา รองลงมา ในขนาดใหญ่ คือ ครูผู้สอนประจำวิชา/ครูประจำการ และในขนาดกลาง คือ ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ วิธีการนิเทศที่ครูผู้สอนได้รับในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ คือ ให้ศึกษาเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รองลงมา คือ ให้คำแนะนำ และประชุมชี้แจง ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่ คือ ให้คำแนะนำ รองลงมา คือ ให้ศึกษาเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และเยี่ยมเยียนตามชั้นเรียน ส่วนน้อยที่ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาดได้รับ คือ จัดศูนย์วิชาการ โรงเรียน และสาธิตการสอน สำหรับวิธีการติดตามผลการใช้หลักสูตร ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ได้รับการตรวจสอบแผนการสอน/บันทึกการสอน รองลงมา คือ ตรวจสอบแบบบันทึกการประเมินผลการเรียน ส่วนน้อย คือ ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดผลก่อนนำไปใช้ สำหรับการเพิ่มทุนทักษะความรู้ของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ได้รับการจัดหาหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการใหม่ ๆ ให้อ่านศึกษา รองลงมา คือ ได้รับการสนับสนุนให้ไปอบรม/ศึกษาดูงาน ส่วนน้อย คือ เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ ส่วนการสนับสนุนและให้กำลังใจในการสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนค่านงงบประมาณในการจัดกิจกรรม รองลงมา คือ ได้รับความปรึกษาแนะนำจากทางโรงเรียน ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่ ได้รับความปรึกษาแนะนำจากทางโรงเรียน รองลงมา คือ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม ส่วนน้อย คือ ได้รับความพิจารณาความดีความชอบ ส่วนอื่น ๆ พบว่า ครูผู้สอนไม่ได้รับการสนับสนุน และให้กำลังใจในการสอนวิชานี้

2.5 คำนการวางแผนการสอน

ครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่และขนาดกลาง ส่วนใหญ่เตรียมการสอนทุกครั้ง มีการจัดทำแผนการสอน โดยดำเนินการจัดทำด้วยตนเอง การจัด-

ทำแผนการสอน ประกอบด้วยการศึกษา หนังสือ แบบเรียน เป็นส่วนใหญ่ รองลงมา คือ หลักสูตร (แบบท) และแผนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของกรมสามัญศึกษาและกรมวิชาการ ส่วนน้อยที่ใช้ คือ อุปกรณ์การสอน ส่วนการแนะแนวทางการเรียนหรือทบทวนให้นักเรียน ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ทำเป็นบางครั้ง รองลงมา คือ ทำทุกครั้ง การให้นักเรียนฝึกปฏิบัติ/ปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ทำทุกครั้งที่เป็นภาคปฏิบัติ รองลงมาคือ ปฏิบัติเป็นบางครั้ง สำหรับการใช้อุปกรณ์การสอนวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ใช้เป็นบางเรื่อง อุปกรณ์การสอนที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ รองลงมาในขนาดใหญ่นี้ คือ เครื่องบันทึกเสียงและหนังสือพิมพ์ ในขนาดกลางคือ หนังสือพิมพ์และของจริง การใช้แหล่งวิทยาการในการเรียนการสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาดส่วนใหญ่ มีการใช้แหล่งวิทยาการ

2.6 ด้านเทคนิคและวิธีสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่นี้ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่สอนด้วยวิธีการบรรยาย รองลงมา คือ การอภิปราย การสนทนา และการศึกษาค้นคว้ารายงาน การเลือกวิธีสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่นี้ ส่วนใหญ่ เลือกโดยพิจารณาจากประสงค์ รองลงมา คือ พิจารณาเนื้อหา และความพร้อมของผู้เรียน ส่วนน้อย คือ สถานที่ใช้สอน ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่เลือกโดยพิจารณาเนื้อหาวิชา รองลงมา คือ พิจารณาจากประสงค์ และความพร้อมของผู้เรียน ส่วนน้อย คือ ความถนัดของผู้สอน และสถานที่ใช้สอน สำหรับการเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ ยังไม่มีความสามารถเพียงพอ ส่วนการใช้อุปกรณ์ และเครื่องมือต่าง ๆ ในการสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่นี้ ส่วนใหญ่ยังไม่มีความชำนาญ ในขนาดกลางส่วนใหญ่มีความชำนาญ สำหรับการสอนธรรมเสริมวิชาพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ ยังไม่มีการจัด เนื่องจากไม่มีปัญหาด้านการเรียนการสอน เวลาไม่เพียงพอและไม่ใช้วิชาบังคับ

2.7 ด้านกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน

ครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่นี้ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่ มีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยโรงเรียนขนาดใหญ่นี้

ส่วนใหญ่จักเฉพาะที่เห็นว่าสำคัญ และในขนาดกลาง ส่วนใหญ่จักเป็นบางครั้ง กิจกรรม เสริมการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่จักในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ คือ จักกิจกรรม ความโอกาสต่าง ๆ ในวันสำคัญทางศาสนา รองลงมา คือ จักสวดมนต์ จักฝึกสมาธิและ นิมนต์พระมาบรรยายธรรม ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่ที่จัก คือ สวดมนต์ รองลงมา คือ จักกิจกรรมความโอกาสต่าง ๆ ในวันสำคัญทางศาสนา จักฝึกสมาธิ และนิมนต์พระมา บรรยายธรรม สำหรับการสนับสนุนช่วยเหลือจากผู้บริหารในการจักกิจกรรม ครูผู้สอน ในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณสนับสนุน รองลงมา คือ ได้รับความปรึกษา แนะนำ ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่ได้รับความปรึกษาแนะนำ รองลงมา คือ ได้รับความ สนับสนุน ผู้มีส่วนร่วมในการจักกิจกรรมในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่ คือ ครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันจัก รองลงมาในขนาดใหญ่ คือ ครูผู้สอนจักเอง ครูผู้สอนและครู ในหมวดวิชาสังคมศึกษาร่วมกันจัก ในขนาดกลางรองลงมา คือ ครูผู้สอนและครูในหมวด วิชาสังคมศึกษาร่วมกันจัก และครูผู้จักทำเอง

2.8 ด้านการวัดและประเมินผลการเรียน

ครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่ มีการชี้แจง จุดมุ่งหมาย หลักเกณฑ์ และวิธีการวัดผลให้นักเรียนทราบ การกำหนดเวลา ในการวัดผลการเรียนการสอน ในโรงเรียนขนาดใหญ่ ครูผู้สอนส่วนใหญ่กำหนดการวัดและ ประเมินผล หลังจากจบบทเรียนแล้ว รองลงมา คือ เฉพาะเวลาสอบที่ทางโรงเรียนกำหนดไว้ใน ภาคเรียน และตามแต่โอกาสที่เหมาะสม ในขนาดกลาง ครูผู้สอนส่วนใหญ่กำหนดเวลาการวัด และประเมินผล ตามแต่โอกาสที่เหมาะสม รองลงมา คือ หลังจากจบบทเรียนแล้ว และ เฉพาะเวลาสอบที่ทางโรงเรียนกำหนดไว้ในภาคเรียน การวัดและประเมินผลการเรียนรู ของนักเรียน ครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ใช้การวัดและประเมินผล ด้านความรู้ความจำ และการนำไปใช้ รองลงมา คือ ความเข้าใจ และเจตคติ ใน ขนาดกลาง ส่วนใหญ่มีการวัดและประเมินผลในด้านการนำไปใช้ รองลงมา คือ ความ เข้าใจ ความรู้ความจำ และเจตคติ วิธีการที่ใช้ในการวัดและประเมินผล ครูผู้สอน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งสอง ขนาด ส่วนใหญ่ใช้แบบทดสอบ รองลงมา คือ ใช้การ สังเกตพฤติกรรมและการปฏิบัติของนักเรียน และการเขียนรายงานและผลงานชิ้นของ

นักเรียน การปฏิบัติแก้ไขหลังการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ครูผู้สอนใน
โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่แก้ไขพฤติกรรมของนักเรียน เจตคติบางประการ
ของนักเรียน และวิธีสอน ส่วนน้อย คือ เครื่องมือวัดผล ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่ที่แก้ไข
คือ วิธีสอน พฤติกรรมของนักเรียน และเจตคติบางประการของนักเรียน ส่วนน้อย คือ
เครื่องมือวัดผล สำหรับการชี้แจงข้อที่ควรแก้ไขให้นักเรียนทราบหลังการวัดและประเมินผล
ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่มีการชี้แจงหลังการวัดและประเมินผลทุกครั้ง

3. ปัญหาการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา สรุปได้ดังนี้

3.1 ด้านการเตรียมบุคลากร ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ (ตาราง
ที่ 24) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้รับการอบรมไม่ครบทุกคน
ปัญหารองลงมา คือ งบประมาณไม่เพียงพอ ในขนาดกลาง ผู้บริหารส่วนใหญ่ พบว่า
ปัญหาที่สำคัญ คือ งบประมาณไม่เพียงพอ รองลงมา คือ ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา
ได้รับการอบรมไม่ครบทุกคน สำหรับครูผู้สอน (ตารางที่ 28) ในโรงเรียนทั้งสองขนาด
ส่วนใหญ่ พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ไม่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้ หรือ
การจัดอบรม รองลงมา คือ ครูผู้สอนได้รับการอบรมไม่ครบทุกคน

3.2 ด้านการจัดครูเข้าสอน ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ และ
ขนาดกลาง (ตารางที่ 25) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ และทักษะ
ในการสอนพุทธศาสนา รองลงมา คือ ครูผู้สอนไม่มีวุฒิทางพระพุทธศาสนา สำหรับครู
ผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด (ตารางที่ 29) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ครูผู้สอนมี
ความรู้และทักษะในการสอนพุทธศาสนา น้อย รองลงมา คือ ครูผู้สอนไม่มีวุฒิทางพุทธ-
ศาสนา

3.3 ด้านการบริการการใช้หลักสูตรภายในโรงเรียน ผู้บริหารในโรงเรียน
ขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ (ตารางที่ 26) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ เอกสารประกอบหลักสูตร
ยังไม่เพียงพอ รองลงมา คือ ขาดอุปกรณ์การสอนวิชาพระพุทธศาสนา และอุปกรณ์การสอน
ไม่มีประสิทธิภาพ และขาดบุคลากรผู้ดำเนินงานที่มีความรู้ความเข้าใจด้านสื่อการเรียน-
การสอน ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดกลาง ส่วนใหญ่ พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ งบประมาณ
ในการดำเนินการด้านสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ รองลงมา คือ ขาดอุปกรณ์-

การสอนวิชาพระพุทธศาสนา และอุปกรณ์การสอนไม่มีประสิทธิภาพ และเอกสารประกอบหลักสูตร ยังไม่เพียงพอ สำหรับครูผู้สอนโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ (ตารางที่ 30) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ เอกสารประกอบหลักสูตรไม่เพียงพอ ปัญหารองลงมา คือ วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือในการสอนไม่เพียงพอ ขาดความรู้และทักษะในการผลิตสื่อการเรียนการสอน และห้องสมุดมีหนังสือทางพระพุทธศาสนาไม่เพียงพอกับการศึกษาค้นคว้าของครูและนักเรียน ในขนาดกลาง ครูผู้สอนส่วนใหญ่ พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ เอกสารประกอบหลักสูตรไม่เพียงพอ และวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือในการสอนไม่เพียงพอ รองลงมา คือ ขาดงบประมาณในการดำเนินการค้นสื่อการเรียนการสอน ห้องสมุดมีหนังสือทางพระพุทธศาสนาไม่เพียงพอกับการศึกษาค้นคว้า และขาดความรู้และทักษะในการผลิตสื่อการเรียนการสอน

3.4 ด้านการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ (ตารางที่ 27) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ขาดบุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ และบุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร ยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาและการปฏิบัติ รองลงมา คือ ครูผู้สอนยังไม่เห็นความสำคัญและไม่สนใจรับการนิเทศ ในขนาดกลาง ผู้บริหารส่วนใหญ่ ทอมว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ขาดบุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ รองลงมา คือ บุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร ยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาและการปฏิบัติ สำหรับครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ (ตารางที่ 31) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ขาดบุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ ปัญหารองลงมา ในโรงเรียนขนาดใหญ่ คือ ครูผู้สอนยังไม่เห็นความสำคัญและไม่สนใจรับการนิเทศ ในขนาดกลาง คือ บุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในหลักวิชา และการปฏิบัติ

3.5 ด้านการวางแผนการสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่ (ตารางที่ 32) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนายังมีน้อย รองลงมา คือ เวลาในการเตรียมการสอนไม่เพียงพอ

3.6 **ด้านเทคนิคและวิธีสอน** ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่ (ตารางที่ 33) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ขาดอุปกรณ์การสอน รองลงมา คือ นักเรียนขาดความสนใจในการเรียน

3.7 **ด้านกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน** ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ (ตารางที่ 34) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ความพร้อมของครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมมีน้อย รองลงมา คือ เวลาในการสอนมีน้อย ไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรม นักเรียนมีความสนใจในกิจกรรมที่จัดขึ้นน้อย และงบประมาณไม่เพียงพอ ในขนาดกลาง ปัญหาที่สำคัญ คือ นักเรียนมีความสนใจในกิจกรรมที่จัดขึ้นน้อย และงบประมาณไม่เพียงพอ รองลงมา คือ ความพร้อมของครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมมีน้อย และขาดความร่วมมือจากบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

3.8 **ด้านการวัดและประเมินผล** ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลาง ส่วนใหญ่ (ตารางที่ 35) พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ยังไม่สามารถวัดผลให้บรรลุตามจุดหมายที่วางไว้ รองลงมา คือ ความรู้ความเข้าใจเรื่องวิธีการวัดผลของครูผู้สอน ยังไม่เพียงพอ

อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยมีข้อค้นพบที่ผู้วิจัยเห็นว่า น่าสนใจ และควรนำมาอภิปรายผล และเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้บริหาร ในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ผู้บริหารส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 31-40 ปี นับถือศาสนาพุทธ มีวุฒิทางการศึกษา ส่วนใหญ่ระดับปริญญาตรีมีวุฒิทางพระสุทธศาสนาเพียงส่วนน้อย มีประสบการณ์การทำงานในตำแหน่ง ระหว่าง 1-5 ปี 6-10 ปี และ 11-15 ปี เป็นจำนวนใกล้เคียงกัน มีประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรม โดยส่วนใหญ่ตั้งใจทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี เคารพพระและเคารพใจแก่ใจตนเอง และโรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่เคยเป็นสถานที่จัดกิจกรรม/ประชุมปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาพระสุทธศาสนา จากข้อค้นพบดังกล่าวจะเห็น

ได้ว่า อายุของผู้บริหารอยู่ระหว่าง 31-40 ปี เป็นวัยที่นับว่ามีประสบการณ์ในการทำงานมากพอสมควร เมื่อพิจารณาพร้อมกับประสบการณ์การทำงานในตำแหน่งตั้งแต่ 1-5 ปี 6-10 ปี และ 11-15 ปี โดยมีจำนวนใกล้เคียงกัน นอกจากนี้การที่ผู้บริหารนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด มีวุฒิการศึกษาสูงพอสมควร โดยเฉพาะส่วนใหญ่จบวิชาเอกสังคมศึกษา และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมเป็นส่วนใหญ่ จึงน่าจะมีผลต่อการนำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาไปใช้ และบรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตรได้มากพอสมควร ส่วนผลการวิจัยที่พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ยังไม่เคยเป็นสถานที่จัดฝึกอบรม/ประชุมปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนานั้น อาจมีผลมาจากหน่วยงานที่จัดฝึกอบรม โดยทั่วไปเป็นหน่วยศึกษานิเทศก์เขตการศึกษา ซึ่งได้ใช้สถานที่ทำการของเขตการศึกษาเป็นที่จัดฝึกอบรมอยู่แล้ว ดังนั้นการจัดฝึกอบรมในโรงเรียนจึงมีเพียงส่วนน้อย

ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 31-40 ปี เป็นส่วนใหญ่ ในโรงเรียนขนาดใหญ่ และมีอายุระหว่าง 21-30 ปี เป็นส่วนใหญ่ในขนาดกลาง จากข้อค้นพบจะเห็นได้ว่า ในโรงเรียนขนาดใหญ่ ครูมีอายุระหว่าง 31-40 ปี เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นวัยที่มีประสบการณ์มากกว่า ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดกลาง ซึ่งส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21-30 ปี อันเป็นวัยที่เพิ่งเริ่มต้นทำงาน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโรงเรียนขนาดใหญ่มีการ เปิดสอนมานาน การบรรจุครูใหม่ หรือการย้ายออกมีน้อย จึงน่าจะเป็นผลดีต่อโรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีครูผู้สอนมีประสบการณ์มาก ครูผู้สอนทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ มีวุฒิทางการศึกษาส่วนใหญ่ระดับปริญญาตรี วิชาเอกสังคมศึกษา วุฒิทางพระพุทธศาสนา มีเพียงส่วนน้อย มีจำนวนความสอนต่อสัปดาห์ ส่วนใหญ่ระหว่าง 16-20 คาบ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ครูนับถือศาสนาพุทธ และมีวุฒิทางการศึกษาสูงพอสมควร โดยเฉพาะส่วนมากจบวิชาเอกสังคมศึกษา จึงพอคาดหวังไว้ว่าการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอน จะบรรลุตามจุดหมายของหลักสูตรได้ และครูมีจำนวนความสอนระหว่าง 16-20 คาบ ถือเป็นปริมาณการสอนที่ไม่มากจนเกินไป แต่สอดคล้องกับมาตรฐานหรืออาจต่ำกว่า มาตรฐานของกรมสามัญศึกษาที่กำหนดไว้ว่า ครูผู้สอนต้องมีความสอนไม่น้อยกว่า 20 คาบต่อสัปดาห์ ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีการสอนรายวิชาอื่น แสดงให้เห็นว่า ครูไม่ได้รับนิชอบ

การสอนเฉพาะวิชาพระพุทธศาสนาเพียงวิชาเดียว ดังนั้นครูอาจมีครูหมวดวิชาสังคมศึกษา และหมวดวิชาอื่น ๆ เป็นผู้สอน ครูมีประสบการณ์การสอนวิชาคือธรรมวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ระหว่าง 3-5 ปี นับว่ามีประสบการณ์ในการสอนวิชาเกี่ยวกับศาสนาพอสมควร แต่ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดกลางมีประสบการณ์สอนระหว่าง 1-2 ปี ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ยังมีน้อย ส่วนประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรม ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์ตั้งใจเป็นตัวอย่างที่ดี เคารพในกฎและวินัยของตนเอง และเคารพวาทะ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับครูที่จะนำประสบการณ์ที่เคยได้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน อันจะเป็นผลดีต่อนักเรียนได้ ครูในโรงเรียนขนาดกลางส่วนใหญ่ (ร้อยละ 51.35) ยังไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง สำหรับบุคลากรที่ยังไม่ได้รับการอบรม ทั้งนี้จะหวังให้ครูที่ยังไม่ได้รับการอบรมเข้าใจหลักสูตรใหม่ได้ยาก ลักษณะเช่นนี้จึงขัดกับหลักการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร เพราะการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร คือ การเปลี่ยนคน เปลี่ยนความเข้าใจ เปลี่ยนทัศนคติ และเปลี่ยนวิธีการทำงานของคน ผู้บริหารจึงควรตระหนักในการที่จะจัดให้ครูผู้สอนที่ยังไม่ได้รับการฝึกอบรมให้มีโอกาสได้รับการอบรมในเรื่องเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา

2. การใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

พุทธศักราช 2524

คำถามการเตรียมบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่มีการสำรวจความพร้อมของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยมีวิธีการสำรวจ คือ ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอบถามหัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา และผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ รองลงมา คือ ประชุมปรึกษารับรองกับครู ในขนาดกลาง ผู้บริหารส่วนใหญ่ใช้วิธีการประชุมปรึกษารับรองกับครู รองลงมา คือ สอบถามหัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา และผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ และสำหรับครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ตอบว่า ได้รับการสำรวจด้วยการประชุมปรึกษารับรองกับครู และสอบถามหัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา และผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ การที่โรงเรียนมีการสำรวจความพร้อมของครูผู้สอน จะเป็นการช่วยให้ผู้บริหารทราบ

ข้อมูลเกี่ยวกับครูผู้สอน อันจะนำไปสู่การวางแผน การเตรียมการและการจัดครูเข้าสอนให้ตรงกับความต้องการในวิชานี้ ทั้งนี้เพราะการนำหลักสูตรไปใช้ในระดับโรงเรียน ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้การใช้หลักสูตรบรรลุความมุ่งหมายได้ สำหรับวิธีการสำรวจจะเห็นได้ว่า ในโรงเรียนขนาดใหญ่และขนาดกลาง ผู้บริหาร และครูผู้สอน ใช้วิธีการสำรวจที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในส่วนใหญ่ และรองลงมาตามผลการวิจัยที่กล่าวมาแล้ว คือ สอบถามหัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา และผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ และประชุมปรึกษาหารือกับครู ซึ่งวิธีการสำรวจที่ใช้นี้ย่อมมีลักษณะเหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนที่จะทำให้ได้ครูที่เหมาะสมกับวิชาที่จะสอน เนื่องจากในวิธีการสำรวจดังกล่าวเป็นวิธีการสำรวจอย่างกว้าง ๆ ทำให้ครูในโรงเรียนมีโอกาสทราบถึงความต้องการของโรงเรียนที่จะต้องเตรียมครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยครูหมวดวิชาอื่น ที่มีความรู้และทักษะทางพระพุทธศาสนา อาจจะมีการสมัครใจสอนในวิชานี้ ทั้งนี้เพราะจากการสำรวจ พบว่า ยังมีครูหมวดวิชาภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมศิลป์ เป็นผู้สอนในวิชาพระพุทธศาสนา นอกจากครูหมวดวิชาสังคมศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับการเตรียมครูให้เข้าใจหลักสูตร ผู้บริหาร และครูในโรงเรียนทั้งสองขนาด มีการเตรียมความพร้อมให้กับครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่โรงเรียนส่งครูเข้ารับการฝึกอบรมตามหน่วยงาน หรือหน่วยราชการต่าง ๆ ที่จัด รองลงมา คือ โรงเรียนจัดบริการเอกสารประกอบหลักสูตรให้ครูศึกษาค้นคว้าเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา มีการจัดอบรมให้ความรู้กับครู ในหลักสูตรที่มีการประกาศใช้ใหม่ เพื่อให้ครูมีความรู้ความเข้าใจและนำหลักสูตรไปใช้ในระดับโรงเรียนได้อย่างถูกต้อง ส่วนในวิธีการรองลงมา โรงเรียนจัดบริการเอกสารประกอบหลักสูตรให้ครูศึกษาค้นคว้าเอง นั้น อาจเนื่องมาจากการส่งครูไปอบรมทางโรงเรียนไม่สามารถจะส่งครูไปอบรมได้ครบทุกคน ทั้งนี้จะเห็นได้จากในโรงเรียนขนาดกลาง มีครูส่วนใหญ่ ร้อยละ 51.35 (จากตารางที่ 7) ยังไม่เคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา อาจเป็นเพราะครูผู้สอนวิชาอื่นในโรงเรียนโดยทั่วไปมีมากกว่า 1 คน แต่การส่งไปอบรมมักจะเป็นการส่งตัวแทนเท่านั้นให้ไปอบรม และทางโรงเรียนเห็นว่า ครูผู้สอนศึกษาจากเอกสารประกอบหลักสูตรด้วยตนเองได้

คำถามการจ้กครูเข้าสอน จากผลการวิจัย พบว่า ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่ คือ ครูหมวดวิชาสังคมศึกษา รองลงมา คือ วิทยากรพิเศษ พระภิกษุ และครูหมวดวิชาอื่น อาจเป็นเพราะโรงเรียนต้องการได้ผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะมาให้ความรู้แก่นักเรียน และอาจเป็นการแก้ไขการขาดแคลนครูผู้สอนที่มีความรู้และทักษะในการสอนพุทธศาสนา

สำหรับวิธีการจ้กครูเข้าสอน ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่จ้กครูเข้าสอน โดยจ้กผู้มีความรู้และทักษะในการสอนพุทธศาสนา ซึ่งตรงกับครูที่ส่วนใหญ่ ทอมว่า ใ้รับการจ้กเข้าสอนโดยเป็นผู้มีความรู้และทักษะในการสอนพุทธศาสนา รองลงมา คือ จ้กเข้าสอนตามความสนใจและสมัครใจ และจ้กผู้มีวุฒิทางพระพุทธศาสนาเข้าสอน ซึ่งเป็นการจ้กครูเข้าสอน โดยที่ทางโรงเรียนมีการใช้หลักเกณฑ์ที่เหมาะสมตามแนวทางของกรมสามัญศึกษากำหนดไว้ ย่อมจะนำไปสู่ความสำเร็จของครูผู้สอนในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา การจ้กครูเข้าสอนตามที่กล่าวนี้มันไ้กว่า ถูกต้องตามหลักการ จึงน่าจะมีส่วนส่งผลให้เกิดผลคือการจัดการเรียนการสอนวิชานี้มันน้อย

ส่วนความเพียงพอของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ผู้บริหาร และครูผู้สอน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ ทอมว่า ยังไม่เพียงพอ และแก้ไขโดย จ้กส่งบุคลากรเข้ารับการฝึกอบรม และเชิญวิทยากรจากภายนอกมาสอน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะโรงเรียนเห็นว่า ครูผู้สอนที่มีความรู้และทักษะในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ยังมีน้อย ทิจารณาไ้จากปัญหาคำถามการจ้กครูเข้าสอน ของผู้บริหารและครูผู้สอนระบบปัญหาไ้สอดคล้องตรงกันว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ขาดครูผู้สอนที่มีความรู้และทักษะในการสอนพุทธศาสนา (จากตารางที่ 25 และ 29)

คำถามการบริการหลักสูตรภายในโรงเรียน จากผลการวิจัย พบว่า ในการจ้กหา เอกสารประกอบหลักสูตร โรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่รับจากหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง การจ้กหาเพิ่มมีเพียงส่วนน้อย ผู้วิจัยเห็นว่า โรงเรียนควรไ้มีการจ้กหาเพิ่มเติมในเอกสารประกอบหลักสูตร บางอย่าง เช่น แผนการสอน ทั้งนี้เพราะปัญหาที่ทางโรงเรียนมักพบเสมอในการใช้หลักสูตรใหม่ คือ เอกสารประกอบหลักสูตรไม่เพียงพอ ดังที่ สวาน บุญสัน

(2524 : 136) ใ้วิจัยเรื่อง การใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ใ้พบปัญหาความขาดแคลนของเอกสารหลักสูตร ทั้งนั้นโรงเรียนน่าจะช่วยตัวเองหรือ ร่วมกันภายในกลุ่มโรงเรียนช่วยกัน จะทำให้เป็นผลดีต่อการจัดการเรียนการสอนอีกทาง หนึ่ง

เอกสารประกอบหลักสูตรที่ทางโรงเรียนใ้ให้ครูผู้สอน ผู้บริหาร และครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด ทอบใกล้เคียงกันส่วนใหญ่คือ หลักสูตร (แม่บท) และหนังสือแบบเรียน รองลงมา คือ คู่มือประกอบการสอน และแผนการสอน แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนมีการจัดบริการเอกสารประกอบหลักสูตรที่สำคัญใ้แก่ครูผู้สอน เพื่อให้ สามารถนำไปใ้ประกอบศึกษาวางแผนการสอน

สำหรับการสำรวจสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ผู้บริหาร ในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ใ้มีการสำรวจ มีโรงเรียนส่วนน้อย (ขนาดใหญ่ ร้อยละ 36.96 และขนาดกลาง ร้อยละ 43.75) ยังไม่มีการสำรวจ ผู้วิจัยเห็นว่า โรงเรียนควรใ้มีการสำรวจสื่อการเรียนการสอน เพื่อจะใ้ทราบถึงข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับ ปริมาณ คุณภาพ ความต้องการในการใ้สื่อการสอนของครูผู้สอน ซึ่งจะใ้มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนของครูเป็นอย่างดี ทั้งนี้จากการวิจัยของ รอยเคื่อน สุภาพ (2529 : ฉ) เรื่อง การใช้สื่อการสอนของครูสังคัมศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในเขตการศึกษา 4 ปัญหาในการใ้สื่อการสอน คือ โรงเรียนมีสื่อการสอนจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอกับความต้องการของครูและไม่ใ้มีสื่อการสอนที่ความต้องการใ้อยู่ในโรงเรียน ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาทั้งกล่าวอาจเนื่องมาจากโรงเรียนไม่ใ้มีการสำรวจสื่อการเรียนการสอน ในการสำรวจสื่อการเรียนการสอน โรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ใ้ให้ครูผู้สอนสำรวจ รองลงมาใ้หัวหน้าหมวดสังคัมศึกษาสำรวจ ส่วนในขนาดกลาง ส่วนใหญ่ใ้หัวหน้าหมวดสังคัมศึกษาสำรวจ รองลงมาใ้ครูผู้สอนสำรวจ ซึ่งทั้งสองวิธี จากการวิเคราะห์ มีข้อมูลใกล้เคียงกัน ผู้วิจัยเห็นว่า ในวิธีการสำรวจทั้งสองวิธี จะใ้ทำให้โรงเรียนมีโอกา สทราบถึง ปริมาณ คุณภาพ และความต้องการใ้สื่อการเรียนการสอนของครูที่ไม่แตกต่างกัน มากนัก เพราะการสำรวจของหัวหน้าหมวดวิชาสังคัมศึกษาก็ย่อมมีการสอบถามไปยัง ครูผู้สอน ส่วนรายละเอียดของการสำรวจในโรงเรียนทั้งสอง ขนาด ส่วนใหญ่เน้นความ

สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา และเน้นในค่านิยม เป็นส่วนน้อย เป็นผลให้ครูเห็นว่า วัตถุประสงค์การสอนวิชาพระพุทธศาสนายังไม่เพียงพอ ดังนั้นการสำรวจโรงเรียนจึงควร เน้นในค่านิยมด้วย การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด จัดให้ความสะดวกในการนำสื่อการเรียนการสอนไปใช้ แต่ครูในโรงเรียนขนาดกลาง ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 51.43) ยังไม่ได้รับบริการในค่านิยม ห้างนี้อาจเนื่องมาจาก เห็นว่า วัตถุประสงค์การสอนที่มียังไม่เพียงพอ เป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 91.89) และมีเพียงส่วนน้อย (ร้อยละ 5.71) ที่จัดศูนย์บริการการเรียนการสอน ดังนั้นการให้บริการอาจจะยังไม่สามารถจัดได้ ในระดับที่ทำให้ครูเห็นว่า โรงเรียนจัดการเรียนการสอนในค่านิยม สำหรับการ ผลิตสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ผู้บริหารและครูในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ตอบตรงกันว่า สนับสนุนค่านิยมประมาณ ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ ทำให้ครูผู้สอนมีความตั้งใจ และเห็นว่าโรงเรียนให้ความสนับสนุนตนเอง ทั้งนี้ขมขื่นผล ให้ครูผู้สอนสามารถผลิตสื่อการเรียนการสอนที่เป็นประโยชน์ในการใช้สอนได้

ในค่านิยมค่านิยมห้องสมุด ผู้บริหาร และครูผู้สอน ในโรงเรียน ทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ตอบตรงกันว่า หนังสือทางพระพุทธศาสนาที่มีบริการยังไม่เพียงพอ ผู้วิจัยเห็นว่า โรงเรียนควรสนับสนุนจัดงบประมาณให้ห้องสมุดหาหนังสือทางพระพุทธศาสนาให้เพียงพอ สำหรับการศึกษาค้นคว้าประกอบการเรียนการสอน จะเป็นการช่วยให้ครูผู้สอนเตรียมความรู้ในการสอนได้กว้างขวางขึ้น และช่วยให้นักเรียนได้ศึกษาเพิ่มเติม นอกตำราเรียนได้

สำหรับสถานที่ใช้ในการเรียนการสอน ผู้บริหารและครูผู้สอน ในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ตอบตรงกันว่า สอนในห้องเรียนธรรมดา รองลงมาจัดสอนในห้องจริยธรรม ผู้วิจัย เห็นว่า การจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนา ควรจัดสอนในห้องหรือสถานที่ที่มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยเฉพาะ จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธา และนับถือ โรงเรียนจึงควรจัดห้องจริยธรรมให้เพียงพอ กรณีที่ใช้ในการจัดสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ผู้บริหารในโรงเรียน ทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่จัดให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของวิชา รองลงมา คือ จัดให้สอดคล้องกับลักษณะเนื้อหาวิชา จัดบรรยากาศให้เหมาะสมกับการเรียน จัดให้เป็นระเบียบ

สะอาด และอากาศถ่ายเทดี และจัดให้เหมาะสมกับผู้เรียน ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ จะเห็นว่า ผู้บริหารใช้เกณฑ์ในการจัดโดยประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสำคัญ ใกล้เคียงกัน แต่ผู้บริหารก็พยายามเน้นเกณฑ์ที่สำคัญก่อนเป็นส่วนใหญ่ โดยจัดให้สอดคล้อง กับจุดประสงค์ของวิชา ส่วนสภาพความเป็นจริงของสถานที่ใช้ในการเรียนการสอน ใน โรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่มีความเป็นระเบียบ สะอาด และอากาศถ่ายเทดี ส่วนน้อย คือ มีความสอดคล้องกับลักษณะเนื้อหา และจุดประสงค์ของวิชา ซึ่งผู้วิจัย เห็นว่า เป็นข้อที่ผู้บริหารควรรับดำเนินการปรับปรุงร่วมกับครูผู้สอน เพื่อให้การจัดห้องสอน เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้จะเห็นได้จากความสอดคล้องที่พิจารณาได้จากครูผู้สอน ส่วนหนึ่ง เห็นว่า สถานที่ในการเรียนการสอนยังไม่เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะวิชา เนื่องจากมีเสียงดังรบกวน ใช้ฝึกปฏิบัติไม่ได้ ห้องเรียนคับแคบ ไม่มีที่แสดงกิจกรรมและ ผลงานของนักเรียน

ค่านิยมและคิคมตามผลการใช้หลักสูตร จากการวิจัย พบว่า ผู้นิเทศและคิคมตามผลการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ คือ หัวหน้าหมวดวิชา สังคมศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่า หัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา เป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับครูผู้สอนใน หมวดวิชาของตนมากที่สุด และกรมสามัญศึกษาได้กำหนดหน้าที่ของหัวหน้าหมวดวิชาใน คู่มือ ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาไว้อย่างหนึ่ง คือ ให้คำแนะนำหรือนิเทศครูในหมวด เรื่องหลักสูตร ประมวลการสอน หนังสือแบบเรียน หนังสืออ่านประกอบ การใช้อุปกรณ์ การสอน วิธีสอน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่สัมพันธ์กับหมวดวิชานั้น ๆ ดังนั้น ในการปฏิบัติงานค่านิยมของหัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา จึงน่าจะได้รับความร่วมมือ ในการปฏิบัติงานค่านิยมและคิคมตามผลเป็นอย่างดี วิธีการนิเทศส่วนใหญ่ที่ผู้บริหาร ทอมว่า คือ การประชุมชี้แจง แต่ครูในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ ทอมว่า ให้ศึกษา เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และในโรงเรียนขนาดกลางส่วนใหญ่ ทอมว่า ให้คำแนะนำ ผู้วิจัย เห็นว่า การที่ผู้บริหารและครู ทอมไม่ตรงกัน อาจเนื่องมาจากทัศนคติตามแนว นโยบายและการปฏิบัติในฐานะของผู้ปฏิบัติทำให้ และผู้ได้รับแตกต่างกัน ถึงอย่างไร ก็ตาม ในวิธีการนิเทศนั้น ๆ ก็เป็นการให้ความรู้ชั้นจะเป็นประโยชน์ต่อครูได้ สำหรับ วิธีการนิเทศที่ปฏิบัติน้อย คือ สาธิตการสอน และจัดศูนย์วิชาการ โรงเรียน ซึ่งเป็น

ประเด็นหนึ่งที่น่าอภิปราย ทั้งนี้เนื่องจากการสาธิตการสอน เป็นวิธีการที่ปฏิบัติได้ไม่ยาก แต่ครูไม่ค่อยมีโอกาสดูเห็นการสาธิตการสอน ตัวอย่างจากครูคนอื่น ๆ ที่มีเทคนิคการสอน น่าสนใจ อันจะนำมาปรับปรุงการสอนของตนเองได้ ดังที่ อุทัย สร้อยสุข (2520 : 225-226) ได้วิจัย พบว่า กิจกรรมการนิเทศที่อาจารย์ใหญ่ส่วนมาก (ตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป) ไม่เคยปฏิบัติ ประการหนึ่ง คือ จัดให้มีการสาธิตการสอนขึ้นในโรงเรียน ส่วนการจัดตั้งศูนย์วิชาการ โรงเรียนนั้น ฝ่ายวิชาการควรเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดทำขึ้น ซึ่งในวิธีการนิเทศทั้งสองวิธีที่มีการปฏิบัติกันอยู่นี้ ถ้ามีการจัดปฏิบัติขึ้น ย่อมจะเป็นการช่วยเหลือครูให้ปรับปรุงพัฒนาการสอนของตนเองได้

สำหรับการติดตามผลการใช้หลักสูตร ส่วนใหญ่ในโรงเรียนทั้งสอง ขนาด จัดตรวจสอบแผนการสอน/บันทึกการสอน ผู้วิจัยเห็นว่า การติดตามผลตรวจสอบแผนการสอน เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยเหลือครูในการปฏิบัติงานสอนให้ได้ดี เพราะจะทำให้ทางโรงเรียนทราบว่า มีสิ่งใดที่ครูต้องการความช่วยเหลือ และไม่สามารถปฏิบัติได้ ทั้งนี้การติดตามผลควรจัดกระทำอย่างสม่ำเสมอ การติดตามผลที่ปฏิบัติกันอยู่ คือ จัดตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดผลก่อนนำไปใช้ในโรงเรียนนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ทางโรงเรียนควรสนใจปฏิบัติให้มากขึ้น เพราะจากผลการวิจัยที่พบจะเห็นได้ว่า ในเรื่องการวัดผลและประเมินผลที่ยังเป็นปัญหามาก คือ ครูยังไม่สามารถวัดผลให้บรรลุตามจุดหมายที่วางไว้ (จากตารางที่ 35) แสดงให้เห็นว่า การใช้เครื่องมือวัดผลของครูยังมีปัญหา ถ้าโรงเรียนเน้นให้มีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดผล ก็จะเป็นการช่วยเหลือครูในการวัดและประเมินผลวิชานี้ได้

การสนับสนุนเพื่อให้ครูได้เพิ่มพูนทักษะความรู้ ผู้บริหารในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่สนับสนุนให้ไปอบรม/ศึกษาดูงาน ส่วนครูตอบว่า ส่วนใหญ่ได้รับการจัดหาหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการใหม่ให้อ่านศึกษา รองลงมาคือ ใ้รับการสนับสนุนให้ไปอบรม/ศึกษาดูงาน เมื่อพิจารณาแล้วในการให้และการได้รับทั้งสองด้าน มีความแตกต่างกันในการวิเคราะห์ข้อมูลเพียงเล็กน้อย ดังนั้นการสนับสนุนทั้งสองด้าน น่าจะเป็นประโยชน์ทำให้ครูผู้สอนได้รับความรู้และทักษะที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ส่วนการสนับสนุนและให้กำลังใจครูผู้สอน ผู้บริหารและครูในโรงเรียนทั้งสองขนาด ทอมตรงกันว่า ส่วนใหญ่ คือ การสนับสนุนค่านงบประมาณในการจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นการสนับสนุนและให้กำลังใจแก่ครูผู้สอนวิธีการหนึ่ง จึงคาดว่า การสนับสนุนอย่างนี้จะทำให้ครูมีกำลังใจในการทำงานมากขึ้น

ด้านการวางแผนการสอน จากผลการวิจัย พบว่า ครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่มีการเตรียมการสอนทุกครั้ง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การเตรียมการสอนเป็นสิ่งสำคัญในการสอนแต่ละครั้ง เพราะครูจะได้มีโอกาสเตรียมความพร้อมหรือวางแผนการสอนในค่านต่าง ๆ เช่น เทคนิควิธีสอน อุปกรณ์การสอน การวัดและประเมินผล ให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นการเตรียมการสอนทุกครั้ง จึงเป็นแนวทางที่ครูผู้สอนควรปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง สำหรับวิธีการจัดทำแผนการสอนของครูในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ดำเนินการจัดทำด้วยตนเอง ในการจัดทำแผนการสอน ครูในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ใช้หนังสือแบบเรียนประกอบการศึกษา รองลงมา คือ หลักสูตรแม่บท และแผนการสอนของกรมสามัญศึกษา และกรมวิชาการ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ครูใช้หนังสือแบบเรียนเป็นหลักในการศึกษาจัดทำเป็นส่วนใหญ่ นั้น อาจจะมีผลทำให้ครูขาดความคำนึงถึงจุดประสงค์ของหลักสูตร โทแยงเน้นเนื้อหาวิชาตามหนังสือแบบเรียนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อาจไม่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร ดังนั้นในการจัดทำแผนการสอน ผู้บริหารควรจัดให้ครูได้มีการจัดทำ ภายใต้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดของผู้บริหาร และผู้บริหารต้องจัดเอกสารประกอบหลักสูตรต่าง ๆ ในการจัดทำให้เพียงพอกับการใช้ประกอบการศึกษาของครูผู้สอน

สำหรับการฝึกปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน ครูในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่จัดให้มีการฝึกทุกครั้งที่เป็นภาคปฏิบัติ รองลงมา คือ ใ้ปฏิบัติเป็นบางครั้ง (ขนาดใหญ ร้อยละ 43.75 และขนาดกลาง ร้อยละ 45.95) การฝึกปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา จะทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงมากที่สุด ย่อมเป็นผลดีต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรจัดให้มีการฝึกปฏิบัติทุกครั้งมากกว่าการใ้ปฏิบัติเป็นบางครั้ง ในการใช้อุปกรณ์การสอน ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด

ส่วนใหญ่มีการใช้เป็นบางเรื่อง ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า อุปกรณ์การสอนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเรียนการสอนที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดความรู้หรือวันที่จะเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น การสอนวิชาพระพุทธศาสนาควรจะสอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม สอนให้มีประสบการณ์ตรงให้มากที่สุด ดังนั้นจึงควรใช้อุปกรณ์การสอนให้มากที่สุดในการเรียนการสอน โดยผู้บริหารต้องให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือ จัดเตรียมค่านงบประมาณสำหรับอุปกรณ์ให้เพียงพอกับความต้องการใช้ของครู ครูผู้สอนในโรงเรียนทั้งสองขนาด มีการใช้รูปภาพเป็นอุปกรณ์การสอนมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ พรเลขา ทูลารักษ์ (2517 : 117-132) ซึ่งวิจัยเรื่องการสอนศีลธรรมในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา พบว่า อุปกรณ์การสอนที่อาจารย์ใช้มากที่สุด คือ รูปภาพ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก อุปกรณ์ประเภทรูปภาพ เป็นอุปกรณ์ที่หาได้ง่ายที่สุด และใช้สะดวกไ้มากกว่าอุปกรณ์อื่น ๆ

กานเทคนิคและวิธีสอน จากผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่ใช้วิธีการบรรยาย รองลงมา คือ การอภิปราย และการสนทนาในการสอน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พรเลขา ทูลารักษ์ (2517 : 117-132) และ สุภา ชินะวิธ (2529 : 109-111) ที่พบว่า ครูส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอนแบบบรรยายและอภิปราย ในการสอนศีลธรรมและพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่า ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา นั้น ต้องสนค้วยการให้ผู้เรียนเกิดความรู้ เจตคติ และทักษะในการนำไปใช้ การสอนแบบบรรยายเป็นวิธีการสอนที่นักเรียนเป็นฝ่ายรับค่านเคี้ยวไม่ค่อยมีโอกาศฝึกในค่านค่าง ๆ คั้งที่ สุภาท วาเคเขียน (2523 : 70) ใค้ให้ข้อคิดเห็นว่ การบรรยายใช้ฝึกทักษะไม่ใค้ ไม่อาจจะใ้ฝึกหัดใค้ใค้ในค่าน ความคิดริเริ่ม เจิงวิเคราะห้ ส้งเคราะห้ ประเมินค่าน การน่วความจริง หลักการและ หลุญฏใ้ใ้ใ้ การเปลี่นห้ค่นคคค การแก้นญหา และการใ้เหทุผล คั้งนั้นครูจึงไม่ควรวใ้ใ้การสอนแบบบรรยายเพียงวิธีเคี้ยว ควรน่ววิธีสอนแบบอื่น ๆ มาใ้ใ้บาง เช่น การสอนแบบสืบสวนสอบสวน การสอนแบบแก้นญหา การสอนแบบกิจกรรม บทบาทสมมติ สถานการณ์ จำลอง และควรน่วเอาเหทุการพ้จจุบั้นมาใ้ใ้ในบทเรียน และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนใ้ใ้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน

สำหรับความสามารถในการเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา ครูในโรงเรียนทั้งสองขนาด ส่วนใหญ่ยังไม่มีความสามารถเพียงพอ ผู้วิจัยเห็นว่า

เป็นสภาพที่ผู้บริหารควรเล็งเห็นความสำคัญในการที่จะช่วยเหลือครูผู้สอน ในกรณีนี้ เพราะการที่ครูผู้สอนยังไม่สามารถเลือกวิธีสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาได้ ย่อมนำไปสู่ปัญหาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนได้ ซึ่งถ้าพิจารณาถึงสาเหตุที่ครูผู้สอนเป็นเช่นนี้ อาจเนื่องมาจาก ครูส่วนใหญ่ยังมีประสบการณ์ในการสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับ ศีลธรรม หรือพุทธศาสนายังไม่มากพอ โดยมีประสบการณ์ส่วนใหญ่ระหว่าง 1-2 ปี ในโรงเรียนขนาดกลาง และ 3-5 ปี ในโรงเรียนขนาดใหญ่ (จากตารางที่ 7) และเมื่อพิจารณาถึงความต้องการการฝึกอบรมเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า ครูมีความต้องการในการฝึกอบรมด้านวิธีสอนเป็นส่วนใหญ่ (จากตารางที่ 7) ดังนั้นผู้บริหารจึงควรขอความร่วมมือกับศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา จัดให้มีการฝึกอบรมด้านวิธีการสอนพระพุทธศาสนา และผู้บริหารควรให้การนิเทศช่วยเหลือครูผู้สอนอย่างสม่ำเสมอ

ส่วนความชำนาญในการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ในการสอนครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดใหญ่ส่วนใหญ่ยังไม่มี ความชำนาญ และครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดกลาง ส่วนน้อย (ร้อยละ 48.65) ยังไม่มีความชำนาญเช่นกัน ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ครูยังไม่มี ความชำนาญในการใช้อุปกรณ์การสอนนับเป็นปัญหาและอุปสรรคอันสำคัญยิ่งของครูผู้สอนที่จะทำให้เกิดความไม่มั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนเอง และอาจจะเป็นผลทำให้ครูผู้สอนไม่ใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ประกอบการสอน ทั้งนี้ย่อมเป็นผลเสียต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งนี้ผู้บริหารควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ เกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือในการสอน เพื่อให้ความรู้ และทักษะการใช้อุปกรณ์แก่ครูผู้สอน และควรจัดหาหนังสือเกี่ยวกับ การใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ไว้ให้ครูได้ศึกษาค้นคว้า

กานกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน จากผลการวิจัย พบว่าครูผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ และขนาดกลาง มีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน โดยเตรียมทั้งสองขนาด มีการจัดกิจกรรมเป็นประจำเสมอเพียงส่วนน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนต้องใช้เวลายาวประมาณ และบุคลากรมาก แต่การที่ครูผู้สอนจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนเป็นประจำเสมอได้เพียงส่วนน้อย อาจจะมีผลทำให้นักเรียนได้รับการฝึกปฏิบัติน้อย ทั้งนี้

การเรียนการสอนคือธรรมชาติตามแนวใหม่เน้นควรเน้น การปฏิบัติมากกว่าการเน้นทางทฤษฎี
 ดังที่ อคิศักดิ์ ทองบุญ (2522 : 60) ได้กล่าวไว้ว่า การสอนจริยศึกษา ควรสอน
 ให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ให้ได้ทักษะ สามารถปฏิบัติได้อย่าง
 ถูกต้อง และได้รับผลดีตามที่เรียนมา ฉะนั้นตัวครูสามารถจัดกิจกรรมเป็นประจำเสมอได้
 น่าจะเป็นผลดีมากกว่า

การจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดใหญ่
 ส่วนใหญ่ คือ จัดกิจกรรมตามโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทางศาสนา ร้องลงมา คือ
 สวดมนต์ ปีกสมาธิ และนิมนต์พระมาบรรยายธรรม ในโรงเรียนขนาดกลาง ส่วนใหญ่
 ที่จัด คือ สวดมนต์ ร้องลงมา คือ จัดกิจกรรมตามโอกาสต่าง ๆ เช่น วันสำคัญทาง
 ศาสนา ปีกสมาธิ และนิมนต์พระมาบรรยายธรรม จากผลการวิจัยที่พบ จะเห็นได้ว่า
 ครูผู้สอนมีการจัดกิจกรรมหลายอย่าง ถึงแม้จะมีการจัดเป็นบางครั้ง หรือจัดเฉพาะที่
 เห็นว่าสำคัญ ทั้งนี้จะเป็นการทำให้เด็กเรียนมีประสบการณ์ตรงในการเรียนวิชาพระพุทธ-
 ศาสนา

สำหรับการสนับสนุนช่วยเหลือ จากผู้บริหารในการจัดกิจกรรมใน
 โรงเรียนขนาดกลาง ได้รับการสนับสนุนค่านางประมาณค่อนข้างน้อย (ร้อยละ 40.50)
 ทั้งนี้อาจมีผลต่อการจัดกิจกรรมได้ เพราะผลการวิจัยตามที่กล่าวมาแล้ว พบว่า ใน
 โรงเรียนขนาดกลางมีการจัดกิจกรรมเป็นบางครั้ง แต่การที่ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาด
 กลาง ได้รับค่าปรึกษาแนะนำจากผู้บริหารเป็นส่วนใหญ่ อาจมีผลทางค่านจิตใจของครู
 ที่เห็นว่า ผู้บริหารได้ให้ความสำคัญในค่านนี้ สำหรับผู้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเสริม
 การเรียนการสอน คือ ครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันจัดทำ ทั้งนี้การที่นักเรียนมีโอกาส
 ร่วมเป็นผู้จัดทำด้วย น่าจะเป็นผลดีในทางปฏิบัติที่จะทำให้ครูและนักเรียนได้มีโอกาส
 แสดงความคิดเห็นในทางการปฏิบัติร่วมกัน แต่ทั้งนี้ผู้บริหารและบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียน
 รวมถึงผู้ปกครอง ควรมีโอกาสได้ร่วมจัดทำด้วย เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่ดี

ค่านการวัดและประเมินผล จากผลการวิจัย พบว่า ครูในโรงเรียน
 มัธยมศึกษา ขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ส่วนใหญ่มีการชี้แจงจุดมุ่งหมาย หลักเกณฑ์ และ
 วิธีการวัดผลให้นักเรียนทราบ โดยครูในโรงเรียนขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ทำการวัดและ

ประเมินผลหลังจากจบบทเรียนแล้ว ในขนาดกลาง ส่วนใหญ่วัดและประเมินผลตามแต่โอกาสที่เหมาะสม ผู้วิจัยเห็นว่า การวัดและประเมินผลหลังจากจบบทเรียนแล้ว จะทำให้ครูสามารถเตรียม กำหนดวิธีการ และเครื่องมือในการวัดได้ชัดเจน สอดคล้องตรงจุดประสงค์ของการเรียนการสอน และจะสามารถนำผลการประเมินมาปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และนักเรียน ในแต่ละบทเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้ ส่วนการประเมินผลตามแต่โอกาสที่เหมาะสม ซึ่งครูปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ในโรงเรียนขนาดกลางนั้น อาจเนื่องจากเวลาในการสอนมีจำกัด ซึ่งจะส่งผลทำให้ครูไม่สามารถเตรียมเครื่องมือ และวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่ต้องการได้

สำหรับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน ส่วนใหญ่ในโรงเรียนทั้งสอง ขนาด มีการวัดและประเมินผลในชั้นการนำไปใช้ ความรู้ความจำ ความเข้าใจ และเจตคติ โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละชั้นใกล้เคียงกัน (จากตารางที่ 23) แสดงว่า ครูมีการใช้องค์ประกอบในการวัดหลายด้าน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์การสอนวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่ง อติศักดิ์ ทองบุญ (2522 : 60) ได้ให้แนวคิดในการสอนจริยศึกษาไว้ว่า ควรสอนให้บรรลุเป้าหมาย 3 ประการ คือ

- 1) ให้ใฝ่ปัญญา หรือความรู้ คือ รู้เรื่องศีลธรรม และวัณธรรม อันเป็นเนื้อหาวิชา
- 2) ให้ใฝ่เจตคติที่ดีคือศีลธรรม และวัณธรรมที่เรียน คือ ให้เกิดความเชื่อ และเลื่อมใสจนอยากนำไปปฏิบัติ
- 3) ให้ใฝ่ทักษะ คือ สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และได้รับผลดีตามที่เรียนมา

ดังนั้นในการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ถ้าไม่สามารถทำการวัดและประเมินผลได้ครบทุกด้าน อาจจะทำให้ครูผู้สอนไม่สามารถประเมินผลทั้งหมดของการเรียนการสอนได้อย่างสมบูรณ์ แนวการปฏิบัติเช่นนี้ จึงควรนำไปปฏิบัติต่อไป

ส่วนวิธีการที่ใช้ในการวัดผลการเรียนการสอน ครูในโรงเรียนทั้งสองขนาดส่วนใหญ่ใช้แบบทดสอบ รองลงมา คือ การสังเกตพฤติกรรม และการปฏิบัติของนักเรียน และการเขียนรายงานและผลงานทุกชั้นของนักเรียน ผู้วิจัยเห็นว่า การใช้วิธี

การวัดผลหลาย ๆ วิธี ย่อมเป็นผลดี ที่จะทำให้ครูสามารถทำการวัดผลได้ครอบคลุม พฤติกรรมทั้งหมดของนักเรียน และอาจจะช่วยให้นักเรียนสนใจ และกระตือรือร้นในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น

ในการปฏิบัติแก้ไขหลังจากการวัดผลและประเมินผล ครูในโรงเรียน ทั้งสองขนาด มีการปฏิบัติแก้ไขเกี่ยวกับ วิธีสอน พฤติกรรมของนักเรียน และเจตคติบาง-ประการของนักเรียนเป็นส่วนใหญ่ และปฏิบัติแก้ไขน้อยในเรื่อง เครื่องมือวัดผล ซึ่งผู้วิจัย เห็นว่า เครื่องมือวัดผลควรที่จะได้รับการปฏิบัติ แก้ไข เช่นกับท่านอื่น ๆ เพราะจากการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการสอนวิชาศีลธรรม หรือจริยศึกษา หรือพระพุทธศาสนา ในปัญหา คำนการวัดและประเมินผล มักพบว่า ไม่สามารถวัดและประเมินผลตามวัตถุประสงค์ ของหลักสูตร (เชาวฤทธิ์ จงเกษกร 2529 : 112-118) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ก็พบ ปัญหาในลักษณะนี้เช่นกัน สำหรับการชี้แจงข้อที่ควรแก้ไขให้นักเรียนทราบ หลังจากวัดผล และประเมินผล ส่วนใหญ่มีการชี้แจงหลังการวัดและประเมินผลทุกครั้ง ทั้งนี้ยอมให้นักเรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับที่จะนำไปปฏิบัติแก้ไขพฤติกรรมการเรียนของตนเองให้ดีขึ้น ได้ต่อไป

3. ปัญหาการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

ค่านการเตรียมบุคลากร จากผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารใน โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ มีปัญหาที่สำคัญ คือ ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้รับการอบรมไม่ครบทุกคน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการส่งครูเข้ารับการฝึกอบรมตามหน่วยงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้นนั้น การปฏิบัติของทางโรงเรียนโดยทั่วไปมักจะส่งครูตัวแทนไปเข้ารับการฝึกอบรมเพียงหนึ่งคน ย่อมทำให้ครูไม่ได้รับการอบรมอย่างทั่วถึง ซึ่งจะ มีผลทำให้ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติให้สอดคล้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ ในการจัดการเรียนการสอน และเป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับ วิธีการสอน การกำหนดรายละเอียดของเนื้อหาวิชา การวัดและประเมินผลการเรียน สภาพเช่นนี้ย่อมมี ผลกระทบกระเทือนต่อการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร โดยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเฉพาะ-

ตัวหลักสูตรเท่านั้น แต่สภาพการเรียนการสอนยังเหมือนเดิม ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาครูที่ยังไม่ได้รับการอบรม ผู้บริหาร โรงเรียน และศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา จึงควรจัดให้มีการฝึกอบรมครูให้เข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาไปใช้ในโรงเรียน ในโรงเรียนขนาดกลางปัญหาที่สำคัญ คือ งบประมาณไม่เพียงพอ และครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้รับการอบรมไม่ครบทุกคน เมื่อพิจารณาแล้ว ปัญหาสำคัญ คือ เรื่องของงบประมาณในการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดกลางที่ไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมาน บุญสัน (2524 : 135) ที่พบว่า โรงเรียนขนาดงบประมาณสำหรับการบริหารงานตามหลักสูตรใหม่ ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้บริหารควรให้ความสำคัญสำหรับการดำเนินงานด้านการเตรียมบุคลากร ทั้งนี้จึงควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหานั้นในอันที่ตรงลงไปได้ โดยการปฏิบัติเช่นเดียวกันในโรงเรียนขนาดใหญ่ คือ การส่งบุคลากรไปรับการฝึกอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรสำหรับครูในโรงเรียนทั้งสองขนาด พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ ไม่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้ หรือการจัดอบรม ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ข่าวสารการจัดอบรมทำได้ไม่ทั่วถึง ทั้งจากหน่วยงานที่เป็นผู้จัดอบรม และทางโรงเรียนที่เป็นฝ่ายรับเรื่องการอบรม ทั้งนี้โรงเรียนจึงควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้ และควรจัดการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ กันที่ได้รับจากหน่วยงานที่มีการจัดฝึกอบรมเพื่อให้ครูผู้สอนได้ทราบ

ก้านการจักครูเข้าสอน จากผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารและครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา ทั้งขนาดใหญ่ และขนาดกลาง มีปัญหาที่สำคัญ คือ ขาดครูที่มีความรู้และทักษะในการสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ (2529 : 118) ที่พบว่า ครูไม่มีความรู้พื้นฐานในการสอน และขาดความรู้และประสบการณ์ในการสอน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากครูไม่มีวุฒิทางพระพุทธศาสนา (จากตารางที่ 5) และยังไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา (จากตารางที่ 7) ซึ่งโรงเรียนอาจดำเนินการแก้ไขได้ด้วยการขอความร่วมมือไปยังศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ในเขตการศึกษา เพื่อให้จัดอบรมเพิ่มเติม และทางโรงเรียนควรให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือครู และจัดหาหนังสือความรู้ทางพระพุทธศาสนาบริการครูให้เพียงพอ

งานการบริการหลักสูตรภายในโรงเรียน จากผลการวิจัย พบว่า
 ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่ และครู มีปัญหาที่สำคัญ คือ เอกสารประกอบหลักสูตร
 ยังไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วันที วัฒนาประสิทธิ์ (2519 : 64-68)
 เชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ (2529 : 112-118) และสุภา ชินะวานิช (2529 :
 109-111) พบว่า ครูขาดแคลนเอกสารประกอบหลักสูตร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียน
 ขนาดใหญ่มีครูผู้สอนจำนวนมาก แต่เอกสารหลักสูตรที่ได้รับจากหน่วยงานที่จัดทำน้อย
 ทำให้ไม่เพียงพอกับปริมาณความต้องการในการใช้ ในขณะที่โรงเรียนขนาดกลาง มีปัญหา
 ในค่านนี้เป็นอันดับที่ 4 ทั้งนี้ผู้บริหารจึงควรจัดหาหรือจัดซื้อเพิ่มเติมให้เพียงพอกับ
 ความต้องการใช้ของครูผู้สอน ผู้บริหารในโรงเรียนขนาดกลาง พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ
 งบประมาณในการดำเนินงานด้านสื่อการเรียนการสอนยังไม่เพียงพอ ผู้วิจัยเห็นว่า แนว
 ทางแก้ไขที่จะทำได้ คือ ผู้บริหารควรจัดสรรงบประมาณให้กับงานด้านนี้อย่างเพียงพอ
 และขอความช่วยเหลือจากโรงเรียนขนาดใหญ่ในกลุ่มโรงเรียน เพื่อยืมใช้หรือแลกเปลี่ยน
 สื่อการเรียนการสอน นอกจากนี้ควรสนับสนุนให้ครูและนักเรียนช่วยกันผลิตสื่อการเรียน
 การสอนขึ้นใช้เอง เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายงบประมาณของทางโรงเรียน.

งานการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร จากผลการวิจัย
 พบว่า ปัญหาที่สำคัญของผู้บริหารและครู ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่และขนาดกลาง
 คือ ขาดบุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้อง
 กับการวิจัยของ เสาวภา เขาวนชลากร (2525 : 245-255) พบว่า ขาดผู้นิเทศ
 ภายในโรงเรียน และนิวัตร นาคะเวช (2528 : 9) พบว่า ปัญหาในการจัดกิจกรรม
 การนิเทศการศึกษา คือ ขาดการนิเทศและติดตามอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจเนื่องจาก
 ผู้นิเทศมีจำนวนน้อย และมีเวลาไม่เพียงพอ เพราะผู้นิเทศส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าหมวดวิชา
 สังคมศึกษา ครูผู้สอนประจำวิชา และผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ โรงเรียนจึงควรตั้งคณะกรรมการ
 ขึ้นมา เพื่อปฏิบัติงานด้านนิเทศ โดยลดจำนวนการสอนของกรรมการให้น้อยลง อีกปัญหา
 หนึ่งที่สำคัญในโรงเรียนขนาดใหญ่ คือ บุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร
 ยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักวิชา และการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ
 เสาวภา เขาวนชลากร (2525 : 245-255) พบว่า บุคลากรในโรงเรียนยังขาด
 ความรู้และความเข้าใจในวิธีดำเนินงานนิเทศภายใน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้นิเทศ

ส่วนใหญ่เป็นบุคลากรภายในโรงเรียน ตามที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ยังมีประสบการณ์ และความรู้ในการนิเทศไม่เพียงพอ และผู้นิเทศอาจจะยังไม่เคยผ่านการอบรมด้านการนิเทศมาก่อน ดังนั้นผู้บริหารโรงเรียนจึงควรขอความร่วมมือจากศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา เพื่อจัดฝึกอบรมให้ความรู้ทางการนิเทศแก่ผู้นิเทศ และควรสนับสนุนให้ผู้นิเทศได้ไปศึกษาปฏิบัติงานนิเทศในโรงเรียนอื่น ๆ ด้วย เพื่อเป็นการเพิ่มประสบการณ์ในการนิเทศ

ก้านการวางแผนการสอน จากผลการวิจัย พบว่า ปัญหาที่สำคัญของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ และขนาดกลาง คือ ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนายังมีน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากครูผู้สอน ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางพระพุทธศาสนา (จากตารางที่ 5) ถึงแม้ว่า ส่วนใหญ่จบปริญญาตรีวิชาเอกสังคมศึกษา เอกหลักสูตรปริญญาตรีวิชาเอกปรัชญาและศาสนาในสถาบันที่ผลิตครูในปัจจุบันไม่มี (จุติมา ออนละมาย 2529 : 208) และเมื่อพิจารณาถึงความต้องการในการฝึกอบรมเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า ครูมีความต้องการฝึกอบรมด้านเนื้อหาวิชามาก (จากตารางที่ 7) สภาพเช่นนี้ย่อมทำให้ครูมีปัญหาในการที่จะนำความรู้ไปใช้ในการวางแผนการสอน ดังนั้นทางโรงเรียนจึงควรจัดให้มีการฝึกอบรม หรือส่งครูไปรับการฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้ครูมีโอกาสได้รับความรู้เพิ่มเติมอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง นอกจากนี้ยังพบว่า ครูผู้สอนมีเวลาในการเตรียมการสอนไม่เพียงพอ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ครูส่วนใหญ่มีการสอนรายวิชาอื่นด้วย (จากตารางที่ 6) ทำให้ครูมีงานเตรียมการสอนมากมายจะทำให้การเตรียมการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไม่พร้อม และจะส่งผลกระทบไปถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชานี้ อาจทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายในกระบวนการเรียนการสอน

ก้านเทคนิคและวิธีสอน จากผลการวิจัย พบว่า ปัญหาที่สำคัญของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา ขนาดใหญ่ และขนาดกลาง คือ ขาดอุปกรณ์การสอน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดสรรงบประมาณของโรงเรียนที่ทางหมวดวิชาสังคมศึกษาอาจได้รับน้อย ทำให้การจัดซื้อหรือจัดหาอุปกรณ์การสอนไม่อาจจัดสรรองไว้ได้ตามความต้องการของครู จากปัญหานี้ย่อมส่งผลกระทบไปถึง การใช้เทคนิคและวิธีสอนของครูที่ไม่สามารถจัดทำได้ตามความถนัด และความสามารถของตนเอง ดังนั้นโรงเรียนจึงควรจัดสรรงบประมาณในค่านี้นี้ให้เพียงพอ

ค่านกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน จากผลการวิจัย พบว่า ปัญหาที่สำคัญของครู ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ คือ ความพร้อมของครูในการจัดกิจกรรมมีน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก เวลาจำกัดในการเรียนการสอน แต่ทั้งนี้ครูอาจใช้ เวลาในวันหยุด จัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนได้ ส่วนขนาดกลาง พบว่า ปัญหาที่สำคัญ คือ นักเรียนมีความสนใจในกิจกรรมที่จัดขึ้นน้อย ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ พรเลขา ตุลาภิรักษ์ (2518 : 117-132) พบว่า นักศึกษามางส่วนยังมีทัศนคติไม่ดี ต่อวิชาศีลธรรม จึงเป็นสาเหตุทำให้นักเรียนสนใจในกิจกรรมที่จัดขึ้นน้อย และ วันที่ วัฒนาประสิทธิ์ (2519 : 64-68) พบว่า นักเรียนไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรม นอกจากนี้ เขาวฤทธิ จงเกษกรณ์ (2529 : 112-118) วิจัยพบว่า นักเรียนไม่เห็น ความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนา การกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรม การเรียนการสอนทำไ้ยาก ทั้งนี้ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรตระหนักถึงความสำคัญในปัญหา ข้อนี้ โดยให้ความสนใจให้คำปรึกษาหารือกับครูในการจัดทำกิจกรรม พยายามเน้นการจัด กิจกรรมให้น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความอยากร่วมในกิจกรรม และเน้นการจัดโดย ให้นักเรียนเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ

ค่านการวัดและประเมินผล จากผลการวิจัย พบว่า ปัญหาที่สำคัญ ของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา ทั้งขนาดใหญ่ และขนาดกลาง คือ ยังไม่สามารถวัดผล ให้บรรลุความมุ่งหมายที่วางไว้ และความรู้ ความเข้าใจ เรื่องวิธีการวัดผลของครู ยังไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ชูชาติ นพพลกรัง (2523 : 88-97) พบว่า การวัดและประเมินผลมีการเน้นความรู้ความจำมากกว่าการนำไปปฏิบัติ และ เขาวฤทธิ จงเกษกรณ์ (2529 : 112-118) พบว่า ปัญหาค่านการวัดและประเมินผล วิชาพระพุทธศาสนา ไม่สามารถวัดและประเมินผลตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และ ครูขาดความรู้เกี่ยวกับเทคนิคในการวัดและประเมินผล ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโรงเรียน จัด ศึกษาค้นคว้าใช้หลักสูตร โดยให้ความสำคัญในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ วัดผลก่อนนำไปใช้น้อย (จากตารางที่ 18) ดังนั้นโรงเรียนจึงควรแก้ไขโดยจัดอบรม เชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อให้ความรู้แก่ครู สนับสนุนให้ครูในกลุ่ม โรงเรียนสร้าง เครื่องมือวัดผลที่มีคุณภาพ และควรจัดตรวจสอบ คุณภาพของ เครื่องมือวัดผลทุกครั้งก่อนให้ครูนำไปใช้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับกระทรวงศึกษาธิการ

1.1 กรมสามัญศึกษา และกรมวิชาการ ควรจัดการอบรม สัมมนา ผู้บริหาร และครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาอย่างน้อยภาคเรียนละหนึ่งครั้ง ในเรื่องเกี่ยวกับ หลักสูตร วิธีสอน เนื้อหาวิชา การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ศึกษารณ เรื่องแนวทางการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับหลักการ และจุดประสงค์ของหลักสูตร ในลักษณะของการปฏิบัติจริง

1.2 กรมวิชาการ ควรจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาเพิ่มเติม โดยเฉพาะเอกสารเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาทางพระพุทธศาสนา และจัดส่งให้ทางโรงเรียนอย่างเพียงพอ

1.3 กระทรวงศึกษาธิการ ควรวางนโยบายรับมรดกครูที่มีวุฒิทางพระพุทธศาสนา เข้าสอนในโรงเรียนทุกระดับ ศึกษารณประสานงานร่วมกับสถาบันที่ผลิตครู เพื่อให้ผลิตครูที่มีวุฒิวิชาเอก-โท พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ควรประสานงานกับสถาบันการศึกษาของสงฆ์ในด้านการจัดหลักสูตร วิธีสอน และจำนวนของผู้เรียน และจบหลักสูตร

1.4 กรมสามัญศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควร เร่งผลิตสื่อการเรียนการสอน ให้แก่ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนานำไปใช้ หรือเป็นตัวอย่างผลิตเพิ่มเติม

1.5 กรมสามัญศึกษา ควรจัดสรรงบประมาณให้แก่โรงเรียนอย่างเพียงพอ เพื่อให้ทางโรงเรียนจัดสร้างห้องปฏิบัติทางศาสนา และจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนได้เพียงพอ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหาร

2.1 ผู้บริหารควรมีการจัดสำรวจสื่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา และควรคำนึงถึงการสำรวจจำนวนปริมาณ ทั้งนี้เพื่อสามารถจัดหา จัดทำ สื่อการเรียนการสอนให้เพียงพอกับความต้องการของครู

2.2 ควรจัดประชุมปฏิบัติการ ผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอนให้แก่ครู เพื่อให้ครูสามารถผลิตสื่อการเรียนการสอนขึ้นใช้เองได้ และมีทักษะในการใช้อุปกรณ์การสอน

2.3 โรงเรียนควรจัดห้องปฏิบัติการทางศาสนาให้เพียงพอ และควรจัดสถานที่ใช้ในการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ให้มากที่สุด คือ จัดให้

สอดคล้องกับจุดประสงค์ของวิชา สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา มีบรรยากาศเหมาะสมเป็นระเบียบ สะอาด และอากาศถ่ายเทดี

2.4 โรงเรียนหรือกลุ่มโรงเรียนและศึกษานิเทศก์เขตการศึกษา ควรร่วมกันให้การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรแก่ครูอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ผู้นิเทศควรใช้เทคนิค วิธีการนิเทศ หลาย ๆ แบบ เช่น การทัศนศึกษา การสาธิตการสอน เป็นต้น เพื่อช่วยให้ครูเกิดความสนใจและกระตือรือร้นในการรับการนิเทศ

2.5 โรงเรียนควรประสานงานร่วมกับศึกษานิเทศก์เขตการศึกษา เพื่อจัดประชุมปฏิบัติการ ให้ความรู้ เทคนิคและทักษะในการนิเทศ แก่ผู้นิเทศในโรงเรียน

2.6 ผู้บริหารควรสนับสนุนค่านงบประมาณให้ห้องสมุดโรงเรียนมีหนังสือประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตลอดจนอุปกรณ์การสอนอย่างเพียงพอ

2.7 โรงเรียนควรร่วมประสานงานกับศึกษานิเทศก์เขตการศึกษา จัดประชุมปฏิบัติการ คำนวณวิธีสอนทางพระพุทธศาสนาให้แก่ครู

3. ข้อเสนอแนะสำหรับครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา

3.1 การจัดทำแผนการสอนของครู ควรประกอบด้วยการศึกษา หลักสูตรแม่บทเป็นหลักสำคัญ และองค์ประกอบอื่น คือ คู่มือประกอบการสอน แผนการสอนของกรมสามัญศึกษา และกรมวิชาการ หนังสือแบบเรียน หนังสืออ่านประกอบ อุปกรณ์การสอน เป็นต้น

3.2 ครูควรใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบวิธี ในการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เช่น การสอนแบบบทบาทสมมุติ การสอนแบบสืบสวนสอบสวน สถานการณ์จำลอง การสอนแบบแก้ปัญหา และควรนำเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมาใช้ประกอบการสอนในบทเรียนด้วย และครูควรฝึกการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ในการสอนให้ชำนาญ ด้วยการขอความช่วยเหลือแนะนำจากเจ้าหน้าที่โสตทัศนศึกษาในโรงเรียน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยควรใช้เทคนิคหลายอย่างประกอบกัน เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกตการสอนของครูจริง ๆ การทดลองด้วยวิธีสอน เป็นต้น

2. ควรจะได้วิเคราะห์เอกสารประกอบหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา
3. ควรมีการศึกษา การใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา
ตอนปลาย และตอนต้น ในเขตการศึกษาอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบหาข้อเท็จจริง และแนว
ทางในการปรับปรุงการนำหลักสูตรไปใช้ในทางปฏิบัติ และบรรจุจุดประสงค์ของหลักสูตร
เพิ่มรูปทั้งสองระดับมากขึ้น
4. ควรขยายขอบเขตของกลุ่มประชากร ศึกษารูปแบบนักเรียน เป็นกลุ่ม
ประชากร เพื่อจะได้ทราบกระบวนการของการใช้หลักสูตรจากผู้เรียน
5. ควรมีการศึกษาถึงผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ศึกษารูปแบบจากผู้จบหลักสูตรไปแล้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย